

А. О. Ужєвко
здобувачка III курсу першого (бакалаврського) рівня
спеціальність «Право»
Науковий керівник: к. ю. н., доц. О. О. Нігрєєва

ДОВІЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ ВІДПОВІДНО ДО РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Римський статут визнається міжнародною спільнотою як ключовий документ, що регулює діяльність Міжнародного кримінального суду (МКС), встановлюючи юридичні механізми визначення кримінальної відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини. Довічне ув'язнення вважається найвищою мірою покарання, застосування якої має винятковий характер, адже може бути призначене за умови дотримання встановлених нормативних критеріїв. У зв'язку з глобальним зростанням злочинів, які викликають міжнародний осуд, таких як геноцид, військові злочини та злочини проти людяності, розкриття питання механізмів притягнення до відповідальності винних осіб та забезпечення принципів правосуддя стають дедалі актуальнішими. Довічне ув'язнення не лише є формою покарання,

а й символізує неприпустимість тяжких злочинів, зокрема задля захисту прав жертв і підтримки міжнародної безпеки. Вивчення цього аспекту дозволяє краще зрозуміти механізми забезпечення справедливості в міжнародному контексті.

Мета роботи полягає в розгляді довічного ув'язнення як вищої міри покарання відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду та визначення умов його застосування.

Відповідно до ст. 77 Римського статуту, довічне позбавлення волі може бути призначене виключно у виняткових випадках, коли це обґрунтовано «надзвичайною тяжкістю злочину та особистими обставинами засудженого» [1]. Основними критеріями для призначення цього виду покарання є: характер вчиненого злочину, його масштаб, а також особистісні та соціальні обставини життя обвинуваченого. Наприклад, злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС, включають геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Проте висловлювання щодо «особистих обставин життя засудженого» є досить незрозумілим. Правило 145 (1)(с) «Правил процедури й доказування МКС» згадує лише «вік, освіту, соціальний та економічний стан засудженої особи», не передбачаючи повного переліку. Виходячи з прецедентного права Міжнародного кримінального суду враховується фізичні та психологічні характеристики засудженого: вік, фізичне та психічне здоров'я [2].

Питання щодо можливості направлення засудженого на реабілітацію та реінтеграцію залишається дискусійним. Зокрема згідно із положеннями ч. 3 ст. 10 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, «пенітенціарна система передбачає режим для ув'язнених, основною метою якого є їх виправлення і соціальне перевиховання» [3]. Міжнародні судді висловлюють позицію, що фундаментальне право на людську гідність піддається загрози, якщо ув'язнений, незважаючи на свій особистий розвиток, повинен відмовитись від будь-якої надії відновлення своєї свободи [4].

Ратифікація Римського статуту Україною надає нові можливості для активної участі в міжнародному правосудді. Як повноправний учасник, Україна отримує певний організаційний

та процесуальний вплив, зокрема можливість формування бюджету на розслідування справ, що стосуються тяжких злочинів на її території. Це, в свою чергу, дозволяє Україні вносити кандидатури суддів, що може вплинути на хід та швидкість розгляду певних справ, зокрема тих, що стосуються злочинів, вчинених під час військових конфліктів. Крім того, можливість участі у виборах прокурора МКС також підкреслює важливість українського голосу на міжнародній арені [5].

У 2022 році прокурор Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) ініціював розслідування злочинів, що сталися під час військового вторгнення Російської Федерації в Україну. Цей крок відкрив нову сторінку в боротьбі з безкарністю на глобальному рівні. 17 березня 2023 року МКС видав ордери на затримання президента Росії Володимира Путіна та Уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової у зв'язку з викраденням українських дітей. У подальшому, 5 березня 2024 року, були видані нові ордери на арешт командувача дальньої авіації Сергія Кобилаша та командувача Чорноморського флоту Віктора Соколова за причетність до атак на цивільні об'єкти та заподіяння шкоди мирному населенню. 25 червня 2024 року суд також видав ордери на арешт колишнього міністра оборони Сергія Шойгу і начальника Генерального штабу Валерія Герасимова, яких підозрюють у причетності до ракетних ударів по енергетичній інфраструктурі України [6].

Перспективи довічного ув'язнення для російських посадовців, що підлягають переслідуванню, є актуальним питанням. Враховуючи серйозність звинувачень, що висуваються проти високопосадовців РФ, таких як Путін, Шойгу та Герасимов, можна стверджувати, що їхні дії цілком підпадають під категорію злочинів, що караються довічним ув'язненням.

Однак, реалізація довічного ув'язнення стикається з низкою викликів. По-перше – це питання судового переслідування. Незважаючи на той факт, що ордери на арешт видані, фактичне затримання цих осіб залишається під сумнівом, особливо на час поки вони перебувають у РФ, яка не визнає юрисдикцію МКС. Як наслідок, виникає ситуація безкарності злочинців, якщо держави, де вони можуть перебувати, відмовляться виконувати

ордери. Тобто, політичні та правові фактори також можуть ускладнити процес, оскільки держави-учасниці мають різні підходи до виконання рішень МКС, що вплине на справедливість та реалістичність покарань.

Таким чином, довічне ув'язнення відповідно до Римського статуту МКС є складним і багатогранним питанням, яке потребує детального вивчення та постійного моніторингу. Довічне ув'язнення слід розглядати як винятковий вид покарання, який може бути застосований лише за умови суворого дотримання відповідних правових критеріїв. Однак невизначеність терміна «особисті обставини» призводить до правових прогалин, що потребують уточнення через більш детальне регулювання, яке враховуватиме фізичний і психічний стан обвинувачених. Важливим є також механізм перегляду питання про можливість зменшення строку покарання, закріплений у статті 110 Римського статуту. Проте, на нашу думку, цьому механізму бракує прозорості та гнучкості, оскільки суд має право розглянути питання про пом'якшення покарання лише після 25 років у випадку довічного ув'язнення, що ускладнює практичну реалізацію цього положення. Загалом, довічне позбавлення волі не суперечить забороні на нелюдське чи таке, що принижує гідність особи поводження, однак позиція Міжнародного кримінального суду щодо можливості звільнення засуджених вимагає впровадження принципу правової визначеності для забезпечення прав людини, відповідно до вимог кримінально-правових принципів.

У контексті реабілітації необхідно визнати, що право на гідність і можливість соціальної інтеграції ув'язнених є основоположними аспектами пенітенціарної системи. Успішна реалізація довічного ув'язнення як виду покарання має потенціал для значного зміцнення міжнародної правової системи, що у свою чергу сприятиме захисту прав людини та підтримці світового миру.

Список використаних джерел

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 08.10.2024).

2. Diletta M. Imprisonment for Life at the International Criminal Court. *Utrecht Law Review Volume 14*, 2018. № 1. С. 97–115. URL: [ssrn-3128773.pdf](https://ssrn.com/abstract=3128773) (дата звернення: 09.10.2024).
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 09.10.2024).
4. Gumboh E. The penalty of life imprisonment under international criminal law. *African human rights law journal*. 2011. № 11. С. 75–92. URL: <https://scielo.org.za/pdf/ahrlj/v11n1/05.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).
5. Смирнов М. І. Як ратифікація римського статуту міжнародного кримінального суду може вплинути на розслідування злочину агресії росії проти України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 6. С. 164–169. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.6.27> (дата звернення: 09.10.2024).
6. Як допоможе Україні ухвалення Римського статуту МКС. *TextyOrgUa*, 22.08.2024. URL: <https://texty.org.ua/fragments/113232/yak-dopomozhe-ukrayini-uhvalennya-rymskoho-statutu-mks-poyasnennya-vid-nobelivskiyh-laureativ/> (дата звернення: 10.10.2024).